

Kent: Bir dışlama ve kapsama alanı olarak...

Nil Mutluer, Fatih Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

Kent, göç ve erkeklik mevzularındaki saha çalışmamı yaparken sıkça karşılaştığım bir soru vardı: “Çalışman için Tarlabası’na nasıl giriyorsun?” Veya daha açık bir ifade ile soruyu şekillendirirsek: “Ben eğitilmiş bir kadın” olarak “suçlu” Kürt göçmenlerin, “çingenelerin”, travestilerin, mültecilerin, seks işçilerinin “kirli içerisi”ne girip nasıl “sağlam” çıkabiliyordum? İstanbulluların zihinlerinde Tarlabası, eğitilmiş bir kadının girmesinin tehlikeli olacağı, hayali sınırları çizilmiş bir bölge. Haliyle Tarlabası’na karşı bu önyargı mahalleliye karşı önyargıyı da beraberinde getiriyor.

Hükümetler ve ana akım medya politikaları doğrultusunda Tarlabası ile beraber orada yaşayanları da gelip geçici suçlular olarak damgaladıklarından, mahalle tehlikeli, sakinleri ise suçlu veya potansiyel tehlike olarak gösteriliyor. Mahallede yaşayanlar da farklı etnik gruba, dine, cinsel yönelime sahip iç ve dış göçmenler veya mülteciler olduğundan, Türkleştirmeyle şekillenmiş zihinlerde bu damgalanma ayrımcı yerine oturuyor. Tarlabası ve suç ilişkisi elbette sadece damgalama değil. Mahallede, hukukun tanımladığı haliyle suç gözlemlenebilir. Ancak, suçla ilişkilenenler damgalanmaların ötesinde kişi ve kurumları kapsıyor. Bu hal de, gündelik hayattaki ilişkiler vasıtasıyla kimlerin sivil ve politik kişi ve kurumlarca dışlandığını veya kapsandığını açıklıyor.

Millileştirme politikalarıyla 1950’lerde 6-7 Eylül olaylarına ve kapitalizmin etkisiyle 1980’lerden bugüne kentsel dönüşüm projelerine şahit olan Tarlabası’nın gündelik hayatına göz gezdirmek mahalle, İstanbul ve Türkiye’deki güç ilişkileriyle ilgili de önemli ipuçları veriyor. Son dönemlerde kentle ilgili çalışmalar, özellikle yoksul kesimlerdekilerin, zorunlu göçmen veya mültecilerin farklı güç ilişkilerinde özellikle nasıl dışlandıkları üzerinde duruyor. Bu alandaki çalışmalar, özellikle kapitalist ekonomik düzenin gündelik hayatı nasıl şekillendirdiğini anlamak için önemli. Ancak, sadece dışlanmaya konsantre olmak, Tarlabasılıların şehrin gündelik hayatının her gün yeniden şekillenmesindeki katkılarını gölgede bırakıyor. Oysa, özellikle kaynaklara ulaşım şansı az olanların şehri yeniden nasıl inşa ettiklerine odaklanmak, hem şehirdeki kurumların nasıl işlediğini anlamamıza olanak tanıyor hem de suç, yurttaş gibi kavramları yeniden şekillendirmemize izin veriyor. Bu yaklaşımla makale, Tarlabasılıların gündelik hayat deneyimlerinden kentin gündelik hayat pratikleriyle sosyo politik ilişkisini anlamaya çalışıyor.

Tarlabaşı'lı olmak

Tarlabaşı, Taksim'in yanı başında göçmenlerin, mültecilerin, transseksüellerin yaşadığı “girilmesi tekinsiz kirli” olarak damgalanmış bir alan. Tarlabaşı'nın İstanbulluların zihinlerindeki sınırları şekillenmesindeki devlet politikasının etkisi var. Kısaca hatırlayacak olursak 1940'larda geliştirilen milli burjuvazi yaratma politikasının 6-7 Eylül (1955) olaylarıyla devam etmesi bölgenin dokusunu etkiledi ve özellikle gayrimüslimlerin göç etmesine neden oldu. 1960'larda ekonomik nedenlerle gelen göçmenleri, 1980'lerde Türkiye'nin doğu ve güneydoğusundan gelenler takip etti. 1980'lerde belediye başkanı Bedrettin Dalan bölgedeki kentsel dönüşüm projesini hayata geçirdi. Mahalle ve şehir sakinlerinin itirazlarıyla projenin bir kısmı hayata geçirilerek Tarlabaşı ve Dolapdere yolları açıldı. 1990'larda bu göçmenler arasına devletin köy boşaltmalarıyla gelenler de katıldı. Ayrıca, Tarlabaşı'nda az kalan eski mahalle sakinlerinin yanısıra Romanlar, travestiler, mülteciler de zaman içinde yaşamaya başladılar.

Tarlabaşılılar genel olarak ana akım medya ve politik söylem tarafından bir damgalamaya maruz kaldılar. Tarlabaşılılardan bir grubun, mesela köy boşaltmayla zorunlu bir şekilde göç etmek durunda kalmış erkeklerin gündelik hayat pratiklerine konsantre olmak, mevcut damgalamanın sosyo politik dinamiklerini daha rahat anlamamıza imkan tanıyacaktır. Zorunlu göçmen erkekler sadece medya ve egemen söylem tarafından Tarlabaşı'nda “potansiyel suçlu” olarak değil, aynı zamanda geldikleri coğrafyada devlet tarafından da “potansiyel terörist” olarak anıldılar. Bu “damgalanma” ve güvenlik söylemiyle de devletin çeşitli güçleri tehlikeli gördükleri bazı köyleri özellikle 1980'lerin sonu ve 1990'ların başında boşalttılar.

Gerek Tarlabaşı'nı gerekse Türkiye'nin güneydoğu coğrafyasını düşündüğümüzde hem milliyetçi hem de neoliberal politikaların “güvenlik” söyleminin bu coğrafyalarda hayali bir sınır oluşturduğu bir gerçek. Öyle ki bu sınır biz dışarıdakileri Doreen Massey'in deyimiyle 'kirli içeriden' koruyor.¹ Ve bu kirli içeride kalanlar da homojen damgalı bir grup gibi algılanıyor. Bu bağlamda, o kirli sınır içerisinde kalan herkes adeta yok edilebilir “atık bedenler” -disposable bodies- olarak algılanıyor.² Bu noktada bu damgalanma ve atık beden olmak artık sadece

¹ Massey, D. (2005) *For Space*. London, Thousand Oak, New Delhi: Sage Publications.

² Mutluer, N. (2011) “Disposable Bodies or Contested Masculinities in Everyday City Life: Internally Displaced Men in Tarlabaşı Istanbul”. In R. L. Jackson and M. Balaji (eds) *Culturing Manhood and*

etnisite veya milliyetçilikle değil aynı zamanda sınıf çalışmalarıyla da açıklanabilecek, neoliberal politikaların güçlenmesiyle ilintili bir yurttaşlık sorunu.³

Atık bedenler üzerine uygulanan politikalar o bedenlerin giderek yoksullaşmasına ve hatta bu yoksullaşmanın Bediz Yılmaz'ın değindiği gibi “müebbetleşmesine” neden oluyor.⁴ Üstelik bu politikalar yoksullaşmanın yanısıra bu bedenlerin eşit yurttaşlık hakkından yararlanmalarını da engelliyor. Bu bağlamda, Tarlabası'ndaki zorunlu göçmenleri düşündüğümüzde bu göçmenlerin “sınıf-altı - underclass-“ olduklarını söyleyebiliriz.⁵ Sınıf-altı kavramı her ne kadar kültürel ve etnik bir sınıfa gönderme yaparak kullanılıyor olsa da, Wilson'un konuyla ilgili çalışması bize yoksulluk ve mekânsal ayrışma arasında önemli bir bağ olduğunu göstermektedir.⁶ Yani kavramın yapısal boyutunu vurgulamaktadır. Yılmaz ise bize, bu yapısallığın kalıcılığını vurguluyor.

Kaynaklara ulaşmada zorluk çekmiş sınıfların ekonomik, sosyal ve/veya politik dışlanmaya maruz kaldıkları bir gerçek. Ancak, bu sınıfların gündelik hayat pratiklerini odak aldığımızda, şehrin kurulumuna buldukları katkıları da görmüş oluyoruz. Ayrıca, dışlanan sınıfların şehirde kendilerini yeniden var etmek için geliştirdikleri ilişkiler, kurumlarca tanımlanan ideal yurttaş veya suç gibi kavramları da yeniden sorgulatır nitelikte...

Yurttaş Karşılaşmaları: Suç ne suçlu kim?

Tarlabası'nın temel hayat bilgisi kuralları var. Bu hayat bilgilerini zorunlu göçmenlerin hayatlarından anlamaya çalışalım... 1980'lerin sonunda boşaltmalar sonucunda veya koşullar yaşamaya izin vermediğinden Güneydoğu'daki köy evlerinden ayrılarak Tarlabası'nda ayakta zor duran binalara yerleşen göçmenler için bölgedeki en önemli var olma kriteri aile birliğini koruyabilmek. Zorunlu göçmenlerin memleketlerinde farkına varmadan yerine getirdikleri bu koşulu Tarlabası'nda sağlayabilmeleri hiç kolay değil. Tarlabası'nda yaşayabilmek için ailede en az bir

Masculinities: The Politics of Gender and Identity Across Global Context. Illinois: University of Illinois Press.

³ Işık, O. and Pınarcıoğlu, M. M. ([2001] 2002) *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği' (Shifting Poverties: Example of Sultanbeyli).* İstanbul: İletişim

⁴ Yılmaz, B. (2006) “Far Away, So Close: Social Exclusion and Spatial Relegation in the Inner-slum of İstanbul”. In F. Adaman, Ç. Keyder.et.al. (eds) *Poverty and Social Exclusion in the Slum Areas of Large Cities in Turkey. Report to Euroepan Commision and Ministry of Labour and Social Security of Turkey.* İstanbul: Report for European Commission Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, Joint Inclusion Memorandum and Research Foundation of Bogazici University.

⁵ Myrdal 1963 in Yılmaz 2006.

⁶ Wilson 1983 in Yılmaz 2006.

kişinin ailenin geçimini sağlamak üzere çalışması, bir kişinin de evdeki çocuklara bakması gerekiyor. Ancak, ailelerin azımsanmayacak bir kısmında bu basit iş bölümünü sağlayabilecek fertler olamayabiliyor. Çünkü, aile fertlerinin bir kısmı ya çatışmalarda ölmüş, ya hapiste, ya da kayıp. Üstelik, iş bölümünü gerçekleştirebilen ailelerdeki fertler de her an çeşitli gerekçelerle tutuklanabilme riskiyle karşı karşıya.

Zorunlu göçmen olarak aile birliğini koruyamıyorsanız bir şekilde suç ve fuhşa entegre olmaktan kaçamıyorsunuz. Eğer, "normal" olarak addedilen bir cinsel tercihiniz veya işiniz yoksa yani eşcinsel, travesti veya transseksüelseniz ve/veya fuhşa bulaşmak durumunda kalmışsanız, bir Tarlabası 'normalliği' olarak her an polisten dayak yiyebilirsiniz. Son olarak, gündüzleri bölgede rahatça hareket edebilseniz bile, özellikle geceleri bir kaza kurşununa hedef olmanız ihtimal dahilinde. Zorlu hayat bilgisi kuralları Tarlabası'nı anlamak için önemli bir özet olsa bile, ana akım medyanın hedef göstermesinin aksine bu, tüm Tarlabasılıların suçla entegre olduğu anlamına gelmiyor elbette.

Zorunluluk ve zorluklarının farkında olan göçmenlere göre, bölünen ailelerin uyuşturucu ticareti veya fuhuştan uzak durması neredeyse imkânsız. Devletin ve kurumların desteğini yeşil kart sahibi olmak dışında göremeyen ailelerde çalışan veya çocuklara bakan kişinin tutuklanması halinde yeni bir iş bölümüne gidiliyor. Okuyor da olsa, yaşça en büyük olan kız çocuğu ailenin bakımını üstlenmek üzere okulu bırakıyor. Yaş ve güç durumuna göre oğlan çocukları da uyuşturucu satıcılığından kapkaça kadar çeşitli işlerden uzak duramıyorlar. Zorunlu göçmenlere göre polis de suçla karışmış durumda. Tarlabası'nda herkes polisin Cuma akşamüstleri rüşvet toplamaya çıktığından, yeterince rüşvet toplanmadığında ise 'suçluları' gözaltına aldığından bahsediyor. Hatta, 34 yaşındaki Necla durumu şöyle anlatıyor: "Polis aldığı parayı beğenmeyince rahat ediyoruz, çünkü, sokaktakiler içeride oluyor." 50 yaşındaki zorunlu göçmen Fırat'a göre bu durum adeta yeni bir 'koruculuk' sistemi getirmiş durumda, çünkü "Aynı koruculuk sistemindeki gibi hem aileleri hem de toplumu bölüyor ve suçla ortak ediyor."

Suç bu kadar gündelik hayat pratiği içerisine yerleşmişken ideal yurttaşın kim olduğuna da yeni anlamlar katıyor. Zira suç, özellikle Kürt gençlerinin siyasetle uğraşmasına bir alternatif olarak sunuluyor. Adi suçlular, rahatça hareket ederken yasal örgütlenmelerde de olsa siyaset yapmak suç sayılıyor ve sadece bir parti veya kurum toplantısına gitmek bile uzun sürebilecek sebepsiz göz altılara sebep olabiliyor.

Mesela, görüşmemizin ilk saati kendini Müslümanlıkla özdeşleştiren biri, bir noktada Kürt hareketine olan bağlılığına değinebiliyor. Bu değişimi de şöyle açıklıyor: “Evde dokuz can beni aç bekliyor bir içeri alınırsam onlar düşerler.”

Zorunlu göçle gelenlerin gündelik hayattaki aidiyet taktikleri⁷ kentin ekonomik, sosyal ve politik yapısının nasıl örüldüğünü yansıtıyor. Zorunlu göçmenlerden bahsederken Kürtlerden bahsediyoruz. Bu bağlamda, konunun sınıfsal boyutuna dikkat çeksek de bu noktada konunun etnik boyutunun da küçümsenemeyecek bir önemi var. Ancak burada bir yanlış anlamayı önlemek için bundan sonra özellikle Kürt hareketinin vurgulamamın bir anda konuyu sadece etnik boyutuyla ele aldığım yanlış anlamasına neden olmasını istemem. Ancak Tarlabası'nda, özellikle zorunlu göçle gelenlerin kendilerini Kürt hareketiyle özdeşleştirmeleri gibi bir durum var. Farklı semtlerde bu durum farklılıkları gösterebiliyor. Örneğin, Murat Şentürk gibi bir araştırmacı Balat'ta öne çıkan söylemin yoksulluk etrafında şekillendiğini ve bölgede Müslüman yardım derneklerinin etkin olduğunu vurguluyor. Oysa Tarlabası'nda Belediye yardımı dışında bu gibi derneklerin faaliyet gösteremediklerini, bunun kabul edilmediğini görüyoruz.

Sadece Tarlabası'nda değil konu ideal yurttaşlık olunca benzer taktikleri Türkiye genelinde de görmek mümkün. Kentin gündelik hayatı, kavramları düşündürterek yeniden şekilleniyor. En zıt kavramlar suç ve ideal yurttaşlık bile kent gündeliğinde iç içe kuruyor... Her ne kadar karşılıklı zıtlıklardan beslenen bir karşılaşmadan bahsediyor gibi dursak da kent yaşamının formel ve enformel ilişkiler ağı bu karşılaşmaları bir çoğulluk içerisinde karşımıza çıkarıyor. Bu bağlamda, farklı yaş gruplarındaki kadın ve erkekler gündelik hayatta güç ilişkileri bağlamındaki kendilerini gerçekleştirerek şehri yeniden farklı farklı şekillendiriyorlar.

⁷ de Certeau, M. ([1980] 1988) “‘Making Do’: Uses and Tactics”. *The Practice of Everyday Life*. Berkeley, Los Angeles and London: University of California Press, pp. 29-42.